

Poština plačana v gotovini.

ŽAR

8 — 1932 — III

DIJAŠKI
LEPOSLOVNI
LIST

List izdaja prof. Gnjezda Franc, za srednješolsko organizacijo »Žar« na drž. klasični gimnaziji.

Odgovorni urednik prof. Gnjezda Franc. — Uredniški konzorcij: upravni urednik, Starè Egon; uredniki: Dolinar F., Kastelec J., Truhlař K., Žabkar J.

Tiskarna »Slovenija«, (predst. A. Kolman), Ljubljana, Wolfova ulica šte. 1.

Vsebina

- Cvetko Vonjavec / Pomlad na deželi.
Vinko Vipotnik / Obraz, Večer, Križ ob poti.
Volkun Belopoljski / Večerna melanholija.
Cvetko Vonjavec / Ljubav mi je bila...
Cvetko Vonjavec / Beli dih.
Slavka / Vizija v polnočni uri.
Slavka / Rdeče rože.
F. U. / Trije ljudje v snegu.
Volkun Belopoljski / Na poljani.
Marijan Sterniša / Lokvanji.
Jože B. Žabkar / O portretu.
Benjamin / Pesmi (Obiskovanje, Polnoči, Melanholija).
Slavka / Johann Wolfgang Goethe (Konec).

DRUŠTVENA POROČILA.

Z ozirom na lepo vreme in bližajoči se konec leta, smo sklenili, da ne bomo letos več prirejali debatnih sestankov. Priredili pa bomo, kakor lansko leto nekaj krajših in nekaj daljših ekskurzij. Upamo, da se bo na teh ekskurzijah članstvo številno odzvalo.

Kdaj bo prva ekskurzija, kam itd. vam bomo še javili posebej.

ČLANARINO PLAČAJTE ČIMPREJ!

ŽAR

DIJAŠKI LEPOSLOVNI LIST NA DRŽAVNI KLASIČNI
GIMNAZIJI V LJUBLJANI

LETO III.

15. MAJA 1932.

ŠTEV. 8.

Cvetko Vonjavec / Pomlad na deželi.

V toplem smehu sonca vas je oživila ko mravljišče,
vse poti in kolovozi polni gibkih so ljudi.
Hlapci vozijo z gnojišča gnoj v kolnicah na strnišče;
težek, oster duh po gnoju v zraku ko oblak visi.

Konec hiš na tnalih — ko da se je hosta preselila:
celi griči vej, okleščkov, smolnih borovih goli;
sočen, močen vonj po borih po vasi razpreza krila,
dokler v skladovnici butar se za skednji ne vlovi.

Za vasjo tam: konji, voli v plugih, brazde ob ozarah;
kakor bron obrazi mož so, blesk zavihanih lehti.
Poleg njiv krompir narezan v prockah, cajnah in košarah;
deca pometavajo ga s koški v suh objem prsti.

Iz gozdov v večerni zarji k vasi se pomikajo
vozi z listjem naloženi; prah se dviga nad poti.
Ob poteh v prisojnih ježah krotko se dobrikajo
vonji žametni vijolic brhkim deklam za vozmi.

Trudni kakor mrak koraki, ko nebo so lica vedra,
vračajočim z njiv ob mejah zdravje iz oči gori;
moč in radost — fantje mladi, tih opoj dekliška nedra
s pesmijo razlivajo mehko v vonjiv objem noči...

Vipotnik Vinko /

Obraz.

Iskal sem tvojega obraza med ljudmi. Toliko jih je šlo mimo mene, toliko dobrih in vsakdanjih obrazov, pa v nikogar nisem pozabil upreti oči. Vedel sem, da jih bo še mnogo prišlo in tudi to sem vedel, da te ne bo med njimi, da bi mi ponudila roko in otrla sledi tujega trpljenja s čela. In vendar sem edini brodil v nenehajoči val teles, nihče drugi se mu ni upal zoperstaviti. Malokdo mi je vrnil pogled, malokdo je še kdaj trenotek pomislil name.

Kdaj se bo na teh skalnih bregovih ustavilo kaj lepega?

V sivih gorah so tihi jeleni dvignili glave v vetru; slutnja o pomladi je šla skozi gozdove.

Kakor noč se je razgrnilo nad menoj.

Kje je kdo, ki bi mogel pričati o življenju? Kdo je zajezil pe-
neče valovje? Struge so prazne, vsi žejni umiramo v solncu. Nihče
še ni sadil; nič ni rodilo, a naše roke so krvave, ko grebemo v
kamenje, naše duše so mrtve. V izsušenih očeh ni solzà, trudni
vstajamo in padamo.

Ceste ostanejo ceste in ljudje — ljudje.

Večer.

Nekje blizu dehti cvetje. Dober je moral biti tisti, ki je v moj
mrtvi dom natrosil vonja, ki me edini more odtrgati od puščobe
in izliti vame pesem zemlje, ki jo tako težko pozabljam. Štiri stene
so zajele mojo žalost. Vsak dan posije mèdnje solnce, vsak dan
dajé novo bolešt, vsak dan mi zvene ena roža. Strehe temné v
zgodnjem mraku. Sinjebledo platno neba je dvignjeno nad njimi in
se posiplja z zvezdami. Zadnjič so odleteli golobje od mojega okna
spreletavat se nad reko in nad razcvetajoče se kovanje. V mraku
so blestela krila, izginjala in kakor lučke utripala tik nad hišami.
Potem so se tiho vračali, in ko so zadnje jate pristale na strešnih
žlebovih, je že davno gasnilo solnce pod obzor.

Tedaj sem se domislil, kako so večeri pri nas vse drugačni,
kako je dehtela nekoč lipa nad nama in kako sva se ljubila.

Križ ob poti.

Kakor se na večerne brate vležejo tihe sence, se je zganila
želja, da sem se napotil na blatne ceste.

Meni mladost še ni ničesar dala. Vse se je odvijalo neizbežno
kot brezkončen trak, oko se je utopilo v dalje, ki so zevale pred
menoj in me hotele. V mojih prsih se je trgalo spoznanje vsega,
kar ima priti.

Križ je stal ob poti. Preperel in pozabljen je bil, ves izpran od dežja. Ob vznožju se je razrasla trava. Bog ve, kdaj je šel tod mimo zadnji popotnik, ki bi mu šla roka pobožno v znamenju križa preko čela, usten in prsi. Toliko tesnobe je bilo tedaj v moji duši, da sem stopil tja, se oklenil trhljih brun in pokrtil z rokami goloto razpetega telesa.

Hodil sem že po cerkvah, kjer diha svetost in veličastnost od temačnih sten, poklekal pred Tvojimi oltarji in Te molil, svojega Boga in Gospoda; tu pa sem se privil prav k Tebi in govorila sva si kakor brata. Pred nama je ležala zemlja, ki ji pišeš veliki zakon, sinji obok se je kakor večnost pel nad polji, ki jih je ogrnila pomlad s svojo prelestjo.

Po cerkvah Ti prižigajo sveče, tu si si prižgal sam večno luč, in zvezde, razsejane po nebu, sijô nad Tvojo skrivljeno streho. Vetrovi se budé in v divji pesmi orijo čez zemljo kakor orgle, majejo šibka bruna, kot da bi hoteli izžeti še kako kapljo svete krvi iz onemoglega, mrtvega telesa, upogibajo cvetke in žita, da poklekajo v molitvi k tlom in šepčejo: Gospod, Gospod... Če zajde tod brezdomec, izjoče v tem Tvojem tihem kraljestvu vso v srcu nagromadeno boleost, ki jo je skrito nosil med ljudmi. Vsak bo našel sam, mora najti, vsak se bo odpočil in razodel.

Ko sem odhajal, sem se oziral, ali nisi morda dvignil roké od lesa in blagoslovil dneve, ki so mi bili namenjeni. Pa ničesar ni bilo. Hipoma se mi je zazdelo, da si se odmaknil od mene, da se bom moral vedno in vedno vračati kakor zgubljeni sin, ali da celo nikoli več ne najdem k Tebi.

Za menoj so ležala polja in križ nad njimi je prhnel. Od njega sem šel v svet in nisem vedel, ali se je šele začelo ali pa se ni morda že vse končalo.

Za tisto uro samote, Večni, ki si mi jo dal, pa Ti ostanem vedno hvaležen.

Volkun Belopoljski / Večerna melanholija.

Tiho brenka večerni zvon.
Zdavnaj sonce palo je v zaton;
tamkaj zarjo vidim vso rdečo
kakor kri.

Tesno pada v dušo nepokoj.
Sam sem, ah, nikogar ni z menoj,
da bi pot pokazal mi za srečo,
ki je ni.

Cvetko Vonjavec /

Ljubav mi je bilá . . .

Ljubav mi je bilá ko težko breme,
ko neodgrnjena zavesa rožna,
brez svetlih vriskov, tiha in otožna,
vtopljena v slutenj omamljive teme.

Bolno utesnjena med muke neme
sproščenja svetlega ni bila zmožna.
Ko na oltarjih cvetja vonj pobožna
se ni sklonila v belih rok objeme . . .

Vonjave rdeče mi vse bolj prepaja
svetal dih lilij, njih mehka belina
srce pretrudno si vse bolj osvaja.

V njih se utaplja žgoča bolečina;
detinstva zarja izza nje mi vstaja,
z njo zopet nežnih radosti milina . . .

Beli dih.

Tak toplo mi trepeče v srcu dih,
ki popek njenih ustnic mi ga vanj
voljno je dehnil kot iz cvetja sanj.
Ah, ko v molitev sklonjen čakam tih:

Mordà začuje moj proseči vzdih.
Na zlati vodi njenih valovanj
sem kot rdeč čoln v tišini trepetanj —
mordà zanj luka je v nje belih snih . . .

Kako boli me njene luči val!
Na njeni dlani moja senca mrè . . .
Ihtim. Joj, kak razkošno sem svetal!

Ko v puh vonjav se vtapljam v rožne snè.
In vendar plačem: belih zagrinjal
v moj maj mi njena roka ne odstrè . . .

Slavka / Vizija v polnočni uri.

Nocoj, ko sem sam s seboj in je soba zavita samo v štiri stene, ki so tako čudno težke v polnočni uri, te bom čakal pri nalahno priprtih durih, pri nizko spuščениh zavesah, pri nazaj priviti svetilki, v težkem pričakovanju.

Nocoj, ko bo že pozno v noč in bo v prazno temo iztezala bele roke svetilka, nizko privita na mizi, te bom čakal v hrepenenju, kakor čaka mati otroka, ki se vrača iz tujine.

Nocoj, ko bo mesec kakor starec-popotnik pred mojim oknom na vrtu obstal in se bodo sence cipres bližale oknicam, te bom čakal z mislimi, upi, v težkem védenju.

Nocoj, v polnočni uri boš prišel in boš vso dolgo noč pri meni; vse do jutra boš stal pri mojem zglavju in mi pravil čudno lepe pravljice...

Nocoj, v poznem molku noči, ko se bo v zavese skrila senca starega kostanja, ki šepa pod mojim oknom, bova kramljala kakor nekoč, vse v belo jutro...

Čudno je zvenelo v moji duši. V težkem čakanju so se prelivale misli — vmes pa je rasel kakor rdeča roža, spomin. Kakor mrzel vonj starih knjig je šlo mimo po sobi. Zganile so se zavese — veter je prišepal skozi nalahno priprte oknice...

Kakor slutnja o nečem daljnem se je trgalo v duši videnje.

Polnoč je gledala skozi okno; čudno strašno so gorele njene zelene oči. Kakor da gleda iz kota smrt in trepeta v te prazne ure. Spreletelo me je po mozgu. Pribit na klečalniku sem stiskal knjigo in lučka se je lovila plaho s plamenom po zraku.

Sence zaves so se priplazile tik do roba mize. Poskušale so čez preproge. Kakor da ližejo, da srkajo rumeno vezenje v polnočnem drhtenju.

V zvoniku je bila ura dvanajst.

Iz podzavesti se je lomil prizor. Izmotavale so se strašne konture. Visoka postava je rastle iz slike na preprogi. Senca starega kostanja jo je risala.

Videnje je kipelo. Z oknicami se je igral veter. Čudno zamolklo je pelo. Kakor v baladnem tonu je udarjalo topo srce.

Konture so se zlile v belo podobo.

Živo si stal pred menoj.

Globoko zarisane, steklene oči so bile mirne.

Na licih je počival sladek nasmeh.

Iz ust pa je silila zelena, strjena kri. Roke so počivale na prsih. V molitev sklenjene.

Prsteni duh je zaudarjal po sobi. Rad bi govoril. Prsi so se globoko širile. Beseda je počivala v ustih. Ni mogla skozi zeleno

strjeno kri. Krčevito sem stisnil z zobmi, požrl strah in zapovedal mogočno, kakor duhovom:

»V imenu božjem, jaz ti odpuščam. Hodi mirno v Gospodu, prijatelj!«

Velik, neroden križ sem potegnil čezenj in sem za hip obnemel. Beseda mi je zastala. V grlu pa me je dušilo. Oči so mi zalele za hip, kakor v prividu sem zrl v obraz.

Molk je udaril ob moje vprašanje.

In še bolj so zagorele oči.

Zelena, strjena kri se je zganila na ustnih.

Nisi govoril.

Molk je tiščal, kakor mrzel marmor.

Stal si mirno.

Oči so bile kalne.

Po sobi je zaudarjalo po prstenem, mrzlem.

»Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam...«

Premaknil si trepalnice. Kakor da ti hoče iz objema mehak nasmeh. Kakor da prosiš.

»Et secundum multitudinem miserationem tuorum, dele iniquitatem meam...« sem strmel dalje v knjigo v mrzlem pričakovanju.

Nasmehnil si se.

Kri se je prelila v vijolično, umazano barvo.

»Tri maše, črne...!« je drhtela prošnja. Nasmeh se je prelil v mrtvo, blede barvo.

»Tri maše, črne...!« sem ponavljal v mrzličnem drhtenju.

Senca cipres se je nagnila čez okno. Z rokami je tipala po mizi, se prijemala za umazane papirje, iskala. Rada bi k meni na klečalnik. Rada bi me poljubila na blede ustnice.

V zvoniku se je zganila iz mrtve točke ura in udarila štirikrat natiho, potem glasno.

»Ena!«

Svinčeno težka samota se je zganila.

Po vlažni prsti je zadišalo.

»Marjan!« se je lomilo iz duše.

»Tri maše, črne...!« so prošile tvoje steklene oči.

»Tri ma—še, čr—ne...!«

V postelji sem se zjutraj, pozno čez navadno uro, truden zbudil. Odeja je bila zgrnjena na mizi čez knjige. Lučka je dogorela. Zavese na oknu so bile napol zastрте, oknice napol priprte...

V glavi se mi je gnetlo, kakor po trudni omotici. Nekaj mi je sililo iz podzavesti. »Čudno-strašne sanje!« sem pomislil, ko sem stopil v belo jutro. Pozdravilo me je solnce, se mi v obraz nasmejalo, in mati me je prekinila v zamišljenju.

»Pismo!«

Mrzlično sem odprl in preletel skromno zložene črke. Z roko sem potegnil čez oči, kakor mrzel pot sem začutil. Srce se mi je stisnilo kakor v zadnji uri.

Pismo mi je zdrselo iz rok. Kakor blazen sem objel z obema rokama obraz in zajokal...

Mati je prebrala pismo.

Nerodno je zlogovala:

»V Bogu je mirno zaspal, kakor zaspi roža, ki jo rani pomladna slana; — z nasmehom je povedal zadnje besede; tako mehko so zvenele:

Da moram mlad, tako mlad umreti...!«

Odšel sem v polje. Tako mirno in mehko je udarjal vonj rož, zelenih trav, cvetočih akacij. Daleč tam nekje je pelo dekle.

Legel sem v travo in se domislil

»Tri maše, črne...!«

Slavka / Rdeče rože.

Spustile so zavese sestre mi nocoj globoko,
lučko skopo so nazaj privrle —
kakor da so misli mi čez dan umrle,
stene božam mrzle s toplo roko.

Samota vlegla se je tik nad posteljno preprogo,
kakor da na prste bi vse nitke štela,
se zamišljena igra z udarci,
ki počasna ura jih nabija —

Na mizi rože so za solncem daljnim zahotele.
Kaj bi z mano, ki ne ljubim več jih, rože rdeče.
Kaj bi z mano, ki se prazno le igram z rokami.
Kaj bi z mano, ko pa skopo lučko so nazaj privrle
in me bolnega v samotne stene sestre so zaprle...

F. U. / Trije ljudje v snegu.

Obe strani me že bolita od ležanja na trdem pogradu. Rame, rebra, boka, stegna. Pa hrbet in zadnjica tudi. Čisto k steni me je že zrinil klada pogubljen! Zid je ves moker od tiste revne prigrevice, kolikor je more izpuhteti v dobrih treh urah takle siromašen gašperček kot je onile tam v kotu. Po špranjah migota rdečkasti plamen, sij plapola po umazanem, počečkanem zidu kakor perilo na vetru. Ogenj buha, buha. Vihar rohni po ceveh. Ledena cimavica je popustila na stropu in po stenah, kapljice polze na vseh koncih in krajih. Strop se poti kakor preznojen obraz, — kanec pri kancu kakor biseri. Presneto, če ne bom dobil še kakšnega revmatizma v hrbet! — Mejduh, tega zlodeja bi tudi najrajši butnil s pestjo v križ! Tako bi ga brcnil tja v zadnjico, da bi ga kar od tal vrglo! — To je pa že od sile! Zvečer sem si bil priskrbel tako čedno ležišče. Od zida sem pograbil vso suho travo, samo čisto pri kraju in ob zgavju sem naložil dva decimetra visoko plast, da se ne bi prehladil. Kamen je kamen, ta je pa še moker. — Zlodej dolgi me je pa počasi potisnil dol, na trde, s pločevino obite deske. Le poglej, v kakšnem ležim! Samo tu pa tam se valja po pločevini šop suhe gorske trave. — Oskrbnica je poleti odžela mimogrede zdaj tukaj, zdaj tam dve pesti. Zato je pa tudi trava, kakršno češ. Mehka, temna muráva, nežna, svetla in sočna murávica, gladka, polzka leška, bodeči, čopasti vrnuh, širokolistna, suha trsavica. — Obrniti se moram na desno. Nimam miru kakor kura, ki ne more znesti jajca. Kar naprej se obračam in prekladam, nikakor mi ni prav. — Ta zlodej pa spi kakor zaklan vol. Toliko ga je skupaj, ker mora ležati skrčen, saj je pograd zanj dosti prekratek, — da je v hrbet podoben gori. Le čakaj me, ti presneti lopov! Ti bom že pomagal! — Se je že spet premaknil sem! Tukaj se pa vse neha! Zdaj je pa dosti! — S komolcem se mu bom uprl v hrbet in ga potisnil nazaj gor, kamor spada. Tako se moram narediti kakor, da bi spal in se v sanjah obračal. Aha, — bo, — le še malo, še malo, še z ramo in životom malo, pa bo, — tako! Ali je težak! Mrcina! — Lahko bi oba zbudil, Čuka in Mrežarja, pa nočem. Rajši malo potrpi. Lahko bi rjul nad njima, kako malo da imam še prostora, da sta mi vzela skoro ves koc in me potisnila k mokri steni. Pa bom rajši tiho. Sem že tak, da včasih rad samemu sebi malo sile naredim, če le ni prehuda. Pravim, da se discipliniram. Marsikdo me je že s tem dražil: »Peter, a se discipliniraš? — Peter, discipliniraj se!« — Pa imam nekaj drugega za bregom, kadar se discipliniram pozimi v kakšni mrzli gorski koči, — vselej ne, dostikrat pa. — Zjutraj se bomo menili, kako je kateri spal. Povedal jima bom, napol v šali, napol zares, da sta vso noč vlekla koc z mene in me potisnila čisto dol s trave, da sem spal na pločevini, tik pri mokrem zidu, — poglej, kakšen je! — pa kako, da me je zeblo, zeblo! — Prav gotovo si bosta mislila: »Ta je pa dober, da je

potrpel, jaz že ne bi!« In, če bi me kdo podnevi preveč silil, naj grem ven po sneg, ali pa, da naj to in ono naredim pri kuhi, bom samo rekel: »Nocoj boš pa ti pri zidu spal, boš videl kako boš jutri zjutraj spočit!« — Oba si bosta dejala prav gotovo sama pri sebi: »A, ti le nič ne pravi, boš že ti spet spal, ki znaš potrpeti! — Po tisti sneg pa nazadnje tudi jaz sam lahko stopim, pa tudi skuham lahko jaz sam in posodo osnažim, — to ni taka reč! — Noč je pa le nazarensko dolga!« — Kar tiho bosta lepo, pa po sneg bosta hodila, ga talila v posodi, nalagala v gašperček sproti vlažno čretje, kuhala čaj in polento, zvečer bom pa jaz pri zidu spal. Pa ne, da bi bil tako len! Še daleč ne! Le podnevi imam rad mir, če ne moremo iz kože ven. Ves dan polegam po pogradu. Če bi bilo pa zelo treba, bi tudi prijel za vsako, še tako sitno delo, — in tudi primem. — Dolga noč bo, dolga, ampak druga je že boljša kot prva. Navadiš se pomalem. Malo te sicer kosti bole, malo zebe te, malo pogodrnjaš, malo na glas zaupiješ, da si jezo ohladiš, malo porobantiš, saj veš, da onadva oba lepo spita. Majčkeno se moraš na glas usajati, précej ti odleže, ko se kregaš, čeprav le samemu sebi pripoveduješ. Včasih še celo malo zadremlješ, pa se spet zbudiš in vidiš, kako švigne kakšna iskra gašperčku iz razpok. »Rrro-ro-roo-roo« kar naprej rohni vihar po šklepetajočih cevih, — kadar se zbudiš, zmerom slišiš isti glas. — Dolga noč, dolga, — ali bo nocoj še dolga! — Le poslušaj, kako oba že lepo spita! Janko ima zamašene nosnice. »Ssi, ssi« pravi, ko diha. Mrežar diha globoko, enakomerno in počasi kot bi si dal časa za spanje. Kar poslušam jih. Janko skoz nos »ssi . . . ssi . . .«, Mrežar pa: »tm . . . hm, . . . tm . . . hm, . . . tm . . . hm.« Mrežar diha pravilno in redno, s tistim pokojnim, resnim mirom, s katerim ponoči ura tiktaka v sobi in niha temno tišino, ko vsa družina spi! Zdaj se pa le odpočij, odpočij se, noč je za počitek! Vse lepo spi! Le poglej, kako resno vse spi! Kakšna mirna, pokojna resnoba! Jaz, ura, sem samo neke vrste akcent na tej resnobi! Nobenega ne motim, vsem vam prigovarjam, da zaspate. — Mir je, mir. — Ata pa mama spita v kamri, Vine tudi, sestra si je postlala na klopi, Miha in Francelj zraven tebe na peči že tudi tako mirno spita. Le še ti zaspaj, no!« — Bom, bom, pravim. Malo moram še pogledati po stropu. — Omet se je bil odluščil od brun, zdaj so tu vitezi vsake vrste, kljukci, spake, ženske. Vsak večer kaj novega najdem in pozdravim stare znance, preden zaspim. Malo moram še pogledati po stropu, poglej bom pa précej zaspal.

Ja, — ko bi mogel tukaj tako zaspati kakor doma! Tu je pa mraz, trdo ležišče in skrbi. Doma je gorka peč, široka in visoka, — toliko, da ne butnem v strop z glavo, kadar se ponoči obračam. Tam kar hitro zaspim. Nocoj bom pa bogve kako dolgo še bedel.

Malo me skrbi, kakšno bo jutri. Če bo sneg nehal, se bomo mučili gori v Rogovi steni, če ne bo, bomo prezebali v tej luknji. — Včasih me je tura na prejšnji večer bolj skrbela kot me zdaj. Vso noč nisem mogel zaspati. Kakor bi mi zašili kamen v trebuh. Zo-

pern občutek! Najrajši bi videl, da bi se mi kar naprej phalo, tako bi se znebil tesnobe. — Zdaj me pa ne skrbi več tako. Kar z roko mahnem, pa pravim: »Bomo že jutri videli, ko bomo tam! Zdaj pa konec!« Vsega se privadiš, mirnost si privzgojiš z vajo in voljo. Nevarnost počasi izgubi kruto, heroično gloriolo.

Kje daleč smo bili vsi trije še včeraj zjutraj! Prav doli v mestu, med stenami visokih hiš, ločeni drug od drugega in brezpomembni kakor kakšni mravljinci, ki vsak na svojo pest lazijo po oddaljenih brazdah zanemarjenega pogubljenega reliefa. Kako se ljudje izgube med zidovjem! Kako so majhni! Lutke, lutke, mravljinci! Mesto, mesto, kjer se izzivajo in dražijo tvorniški dimniki ter cerkveni stolpi, kjer straše rumene, rjave in bele grmade poslopij kakor razmetane igrače, kjer tulijo sirene in klavirno, celo malo smešno spremljajo trobente utrujeno trde korake izmučenih prostakov, kjer žvižgajo lokomotive, kjer se beli dimi vlačijo nad svetlimi tračnicami in nad črnimi kupi vlažnega premoga, kjer vrtajo žarnice z visokim številom sveč dimastom, hladno temo, mrzlo in trdo kakor neizprosne oči preiskovalnega sodnika, kjer opoldanski zvonovi privabljajo človeku občutek prijetne utrujenosti po dobro založenem kosilu, kjer večerni zvon vzbuja predstave o mraččeh se dobravah, o mizi v domači sobi, kjer so pravkar prižgali luč in kjer se tako lepo kadi večerja, o pripravnih postelji, lahki vesti in blagoslovu mirnega spanja. Skupine hiš, v katerih uradniki hlastno kosijo in beže nazaj v urad, kjer starši otroke priganjajo k učenju, kjer soprogi po kosilu prižgo cigaro in zadremljejo, kjer joka novi naraščaj, kjer po ogalih beračijo revni moški in ženske. Vsaka tretja hiša je gostilna; podnevi je tiho, zvečer pa ima pred odprtimi vrati rumeno svetlobno liso iz veže, v sobi pa vpitje, žensko vreščanje, petje, udarjanje s čevlji in harmoniko. Kino straši z rdečimi črkami, sajasto drevje sameva v parku, pijančki rogovilijo, parčki se objemajo, razumni ljudje zapravljajo razsodnost v brezplodnih razpravljanjih po kavarnah. — Prokleta džungla dolgočasna! —

Prav tam doli smo bili še včeraj zjutraj.

Zdaj smo pa sredi zametov.

Pa res, kar nanaglomoma smo se bili odpravili iz mesta.

... Včeraj zjutraj... Solnčna svetloba rumeni zid v sobi. Odpiram oči. Malo, prav malo šele. Trudne so še od spanca. Nočejo narazen. Zeham. Pretegnem se. Nekaj zagodem. Zamizim.

Minute, ki spadajo med najslabše v življenju. Spanec še vedno prijetno oblači telo kakor žametasta obleka. Ležim mirno kakor kip, še z mezincem na nogi ne bi mignil. Nič drugega ne misliš kakor: »Še malo bom mižal, ko je tako prijetno!« Nobene odločnosti, nobenih sklepov. Potem se zbujaš kakor vsak dan, odkar si živ in pri pameti. Razsodnost prejšnjega dne se vrača, pomalem postajaš strožji in treznejši. Ze čutiš, kakšen bo dan, ki te čaka, prijeten ali zoprn. Spanec pade s tebe kakor lev s kače.

Tudi ta dan bo treba vzeti nase kakor neprosvoljno breme, ki se ga ne moreš iznebiti. Nazadnje se študent privadi na vsebino svojega dneva kakor muha na tovor. Kar otopi. Breme izgubi pezo, oprtaš ga na rame, nosiš ves dan, zvečer pa se spet odpočiješ. Kaj bi tarnal in obupaval nad skromno vsebino! Senzacija ne bo, prav malo epičnega bo pokazal ta dan, mogoče samo v veličastnem miru zaužito kosilo. Vse bo skromno, trezno in srednjeveliko. Sami majhni dogodki. Nič posebnega. Le vstani, zajtrkuj in pojdi k predavanjem! Sram bi te lahko bilo, če bi te enoličnost in preprostost vseh dogodkov strli!! Nič ti ne sme vzeti dobre volje! Malo že moraš dati nase, drugače si šleva! Kaj boš še zmerom tako pustolovsko, tako malo pametno gledal v svet? —

Koc preč, frc — in na noge! Nogavice, hlače, copate! Brisačo v roke, pa pod pipo! Fft, — je mrzla voda! Brž, brž! Čevlje osnaži! Na noge ž njim! Malo tesni so mi že, vselej sem slabe volje, kadar jih obuvam. Krtačo v miznico, glavnik in ogledalce ven! Ovratnico okoli vratu! Tako, tako, brž! Zajtrk. Gorko mleko, kruh. »Francelj, koliko je pa že ura?« »Kaj praviš?« »Koliko je že ura, a si gluhi?« »Deset manjka še do osmih.« Fijufiit! Zdaj pa le brž. Suknjo, klobuk sem, gremo! »Zdravo!« Tok, tok, tok po stopnicah. Hrrest, hrrest, — po pesku, dva koraka, še čez blatno cesto, skok, sem že na gladki poti. Eden, dva, eden, dva. Hitro, hitro. Mitnica. Tri branjevke čakajo na tramvaj. Aha, gospodična gre tudi v šolo. Prav, prav. Poštar. Resen mož je videti, — eno preveč bi mu rekel, pa bi bil koj ogenj v strehi. Brivec si viha brke pred brivnico. Brž, brž, le hitro, če ne, zamudim. Noga me malo boli v kolku. — Tule pa že spet nekaj rijejo po trotoarju. Ti ljudje tudi niso za drugega kakor za to, da se jim mora človek izogibat v blato. — Čedna punčka, res! — Aha, tole je pa gotovo dekla, ki gre za gospo na trg. »Dobro jutro, Pepca!« »Dobro jutro, gospod!« — Brž, brž naprej! Kaj me pa tale pestrna tako navihano gleda? — Gor nekam? — Ti štrama ti taka! Klobuk imam narobe obrnjen. O, le čakaj me ti! — Tule pa otroci ogledujejo torto v pekovi izložbi. Torbe imajo, v šolo gredo. Prijatelj prileti za menoj. »Kam pa, kam tako hitro?« zavpijem. »Šolo imam ob osmih, moram pa leteti!« »Na zdravje!« »Živio!« — Še skoz tole ulico, pa čez most, pa še malo, pa bomo tam. Stara kmečka ženica se vrtil prav nerodno sredi ceste. Boji se, da je ne bi tale kolesar povozil. Toliko, da se ji izogne, saj pleše kakor večča okrog cilindra. Kolesar zavpije v šali: »Mama, mama, vi pojdite pa le na trotoar, če ne, vas bo še kdo povozil!« — Ženica je malo v zadregi zaradi svoje nerodnosti. Majčkeno se drži v tej zadregi na smeh, vsa zmešana se muza, da kar vem, kaj si misli: »Zdajle si bila pa tako burjasta kakor kakšno deklo; da le moreš biti tako nerodna! — Zvozila sem jo pa še dosti poceni. Dobro, da ni bil dedec siten!« — Prodajalke se že sučejo okrog izložb. Stražnik je na svojem večnem mestu, ganljivo podoban ognju, ki nikdar ne ugasne.

Sem že na trgu. Pet minut manjka do četrta na devet. Brž

noter. Tele stopnice, pa še en zavoj, — kar po dve hkratu jemljem. Tok, tok, tok — trdo stopam. Suknjo dol, aktovko v roke, pa ajdi v sobo! Pozdravim tega, pozdravim onega, ki že sedi, priklonim se tej in oni puncici. To je dolžnost, če ne, te imajo za sirovino. Prav! — One blede pa danes ne bo k predavanju kakor vidim. Lej, lej!

V žepu začutim pasove za dereze. To moram dati Čuku, ki pojde danes z nekim Mrežarjem na Rog. Précej v odmoru mu jih bom dal. Predavanje še nekam poslušam, 'ko bi le pisati ne bilo treba! Ali sem jaz lena mrcina! —

»... o tem bom pa razpravljaj prihodnjič!« pravi profesor in sklene predavanje.

Dobro, dobro. Papir zašumi, aktovke zaropotajo. Vstanemo. Čuk je že pred vrati.

»Živio, Peter! Imaš?«

»Imam! Ti bom précej pokazal, kako jih moraš napeti!«

»Dobro. — Boš kadil?«

Doza hrestne. Vzamem eno. Janko mi jo pripali.

»Kar tule na stol deni nogo!« pravim.

»Vidiš, tole zaponko vtakneš tule zadaj skoz obroček, potem napelješ pas okrog pete skoz drug obroček na derezah, čez gleženj poprek na drugo stran...«

Ozrem se. Neke punce so prišle k predavanju. Plašče slačijo. Lej jo, tista bleda gre tudi tamle po hodniku sem čez!

Na svoj način je lepa, to drži! Lase ima nežne, tanke, rjavkaste; fine obrvi, ozka, drobna usta, krhke obrazne linije, rahel nos, gladko, ozko čelo in majhne plavkastosive oči. Obraz ima pravilne poteze, je pa videti že malo izžet, še preveč bel, suh, — posebno zdrava sicer ni! Vitka, — kar bojiš se, kdaj se bo zlomila. Ne vem, zakaj se mi zdi podobna postrvi. — Kakšna je! Puder rabi in ličilo. Velika umetnost, če jo ženska obvlada. Ampak elegantna, — kako se zna ta ženska obleči. Doma morajo imeti denar. Kaj išče taka med nami, revnimi parami, ki se tepemo za vsakdanji kruh? — Okus ima, njena bledota in vitkost, ki ju zna podčrtati z obleko, te še bolj združita. Sicer se spakuje kakor pravijo, — saj se res! Pa to te nič ne moti, mene vsaj ne. Naj se! Še bolj te združita. — Te blede, elegantne punce, popularne v višji družbi, pa vendar po mišljenju zelo demokratične, — kakšen vtis napravi marsikatera nate! — Nimajo prešernega, zdravega smeha kot večina deklet, ki jih poznaš. Srečata pa se parkrat z očmi, na ulici, na promenadi, na cestah in potih, ki jih imata morda slučajno skupne — in kmalu boš zapazil v njenem obrazu neki posebni, čutni, polteni nasmeh, v katerem je toliko fine inteligence — ne več ali nesramne ali sramežljive. Précej pregledajo vsakega moškega.

(Dalje prihodnjič).

Volkun Belopoljski / Na poljani . . .

Tiha noč je pala na poljane.
Sveže trave v vetru lahno valovijo.
Bele breze na dobravi šelestijo
kot s čarobnim srebrom posejane.

Sredi polja križ teman sameva.
Bele rože so pod njim visoko vzklike,
skoraj prebodene so noge zakrile
Onemu, ki muke razodeva.

Tiha noč kraljuje na poljanah,
daleč na visokem nebu luna sije —
Naj se trudno mi srce spočije,
Kristus, v Tvojih prekrvavih ranah.

Marijan Sterniša / Lokvanji.

Sami ste lokvánji beli
in kakor v sanjah vsa je pokrajina:
ziblje lahno se vodé gladina,
o, vsi ste kakor otopeli.

Kaj ne, lokvanji beli,
da mimo vas
je šel njen tih obraz
in da omamil vso je pokrajino,
zazibal v lahen sen vodé gladino
in vas omamil je?

Jože B. Žabkar / O portretu.

(Poizkus analize umetnostnega problema.)

Kako malo vem iz sebe!

Pred menoj na mizi leže razmetane barvane reprodukcije Rembrandtovih slik. Tik pred menoj njegov »Mož z zlato čelado«. Iz teme se izmotava obraz, resen obraz postavnega moža, oči pri-

prte, ustna samozavestno oblikovana. Pramen luči osvetljuje zlato čelado. Čudovito prepletanje, vraščanje, medsebojna zavisnost elementov ...

Po nebu se pode oblaki. Nežno zelené drevesa. Srce trepeta od bogznačesa. Morda samo od maja, pomladi, prečudnega časa, ko toliko ljudi umira kot jih živi. Ko jih toliko obupuje kot veruje.

Srce, miruj!

V sobo veje večerni veter. Star in sivolas sedi poleg mene Georg Simmel. Vse zadnje dni sem preživel z njim. Kako bi me mogle zapustiti danes njegove prodirne oči?! Pred mano Rembrandt, v kotu nežni starec Rodin. Govorite, učitelji, starci, učenec vas posluša.

Srce, zapoj!

Splošno mnenje je, da je naloga slikarstva predstavljati vidni svet, to se pravi, predstavljati ga po zakonih umetniškega oblikovanja. Toda vidni svet je tak problem, da nam ta formulacija pri malo globljem gledanju ne bo več zadostovala. Kar namreč na človeku — govorim o portretu! — v resnici vidimo, z razumom vidimo, je samo optično, ne pa ono, kar v vsakdanjem življenju označujemo kot vidno. To poslednje je namreč mešanica resnično vidnega s čustvenimi reakcijami, čenitvami in zvezami med gibi ter okolico. K elementom, ki tu delujejo, prav lahko prištejemo tudi menjanje opazovalčevega prostora, praktične interese, ki se pletejo med opazovalcem in opazovancem. Sploh je v vsakdanjem življenju človek človeku kompleks vseh mogočih vtisov in duševnih asociacij, simpatij in antipatij, sodbá in predsodkov, spominov in upanj. Iz vsega tega izluščiti to, kar čisto optično vidimo, nimamo navadno ne interesa ne zmožnosti. Na drugi strani pa tudi premalo vidimo. Neštetihi podrobnosti namreč, ki so vidne, ne vidimo, ker ni naša pozornost nanje naperjena, pač zato, ker nimajo praktične vrednosti. Kar torej imenujemo človeka kot podobo, kot duševni vtis, je mnogo več in mnogo manj kot optično vidni človek.

Prva naloga portreta pa je, najti na človeku to resnično vidno. Slikar poišče iz tega razčlenjenega in obenem fragmentarnega vtisa, ki ga v vsakdanjem življenju imenujemo »človek«, njegovo popolnoma optično podobo. Gre torej za abstrakcijo resnično vidnega človeka od vsakdanjega vidnega človeka. Abstrakcija, o kateri govorim, ni mišljena umsko, marveč telesno, čutno in ne predstavlja dobesedne reprodukcije objekta, kot na primer fotografija. Ker so slikarju po doslej izvajanem na razpolago samo barvni in oblikovni pojavi, je naravno, da je ta proces umetniškega preoblikovanja, podzetega zopet le z naravnimi sredstvi, možen samo po čutni abstrakciji. Kakor se zdi ta trditvev enostavna, je v resnici zelo komplicirana. Vedno čujemo, da je portretistova naloga odkrivati ono, kar se skriva za čutnim. Enostavnejše: njegova naloga je, pokazati duševno bitje človeka in je torej slika samo simbol ideje ali

tipa. Ali pa more portret odgovarjati tem zahtevam, bom pokazal pozneje. Absolutno vzete so gotovo zmotne. Predmet portretista ni ono, kar leži onstran vidnega. Njegov predmet je pojav sam na sebi. Ta pojav je torej treba prikazati v kolikor mogoče veliki jasnosti, in to s pomočjo oblikovanja in razsvetljave, poudarka in zamglitve. Iz vsega, kar je nevidno na telesu in duši, pa je v naravni zvezi z optično vidnim, iztrga portretist le slednje. In po slikarstvu lastnih zahtevah jasnosti, karakterizacije, harmonije je potrebno, da so ta ustna oblikovana tako in tako, če je ta nos tak in tak, da morejo oči ležati samo med tem čelom in tem licem. Ko pa je umetnik tako projiciral obraz portretiranca na ravnino, je prišla do izraza izključno le zakonitost in estetska pomembnost vidnega v ožjem pomenu besede.

Po dosedanjih izvajanjih pa vsekakor občutimo nepopolnost teh misli. Nisem namreč še izrazil vseh zahtev, ki jih stavim na portret. Nehote se spomnim Lionardovega stavka: Slikarstvo mora upodabljati dvoje stvari: ljudi in duše. Mogoče je to malo primitivno povedano, pa je vendar tako resnično, to se pravi v bistvu stvari prirojeno, da te zahteve ni in ne bo mogla nobena umetnostna teorija enostavno zavreči. Zahteva nikakor ne more biti zmotna, kajti vedno se je zahtevalo od portreta, da naredi tudi duševnost vidno očem opazovalca, kar se je v večji ali manjši meri vedno tudi godilo. Ta zahteva tudi opravičuje vtis, ki ga dobi človek od drugega navzočega človeka. Moram namreč popolnoma zavreči mnenje, da mora portretist gledati portretiranca samo z očmi, ker na ta način postane slednji za prvega samo kos barvene materije, ki se pač premika in daje od sebe glasove, postane marioneta, v kateri šele po izkušnji na samem sebi, po asociaciji in konstrukciji zaslutimo duševno življenje, bivanje in vsebino. Trdno sem prepričan, da telo in duša tvorita tako zvezo, da ne predstavlja samo oko v svoji anatomski pomembnosti, kot izoliran instrument pot k spoznavanju drugega človeka, ampak vrši to funkcijo naše celotno bitje, cel človek spozna ostalega človeka celega. Posamezni čuti pa so kakor kanali, po katerih teče v subjekt zaznavanje o objektu. Kakor namreč predstavlja opazovalec neko totalno eksistenco, ki pa živi v vsaki posamezni funkciji, tako predstavlja tudi opazovanec skupnost telesa in duše, katera skupnost ne more nastati šele po naknadni komplicirani sintezi. Seveda pripomorejo slučajnosti, razblinenja in nepopolnosti našega empiričnega življenja, da se ta skupnost ne more uveljaviti v vsej svoji zaokroženosti, marveč je kolikortoliko enostranska, fragmentarna. Toda kljub temu obstoji, in sicer kot temeljni motiv, kot prva in zadnja odločilnost nad vsemi delnimi zaznavanji in diferenciranjem, ločitvami in sestavami, po katerih spoznava človek človeka. Umetnost živi na tej bazi, kajti telo in duša sta skupnost, kakor sta metafizično tudi realnost in ideja skupnost. Vsi misleci, ki so vzpostavljali to zvezo med telesom in duhom, bodisi v kavzalnem razmerju ali v smislu paralelnosti ali česarkoli že, so hoteli združiti

razbite kose tega, kar je vendar vsakdanje doživetje, namreč življenjska enotnost človeka.

Ko pa se je že ta razdvojitve človeka izvršila, postaja vsaka od svoje strani izhodišče za svojevrstno razumevanje. In ta analiza mora biti zavedno, ne pa intuitivno zadeta. Življenjska in umetnostna praksa poskuša to doseči po potih, ki sta si pravzaprav vzporedni in tečeta druga drugi nasproti. Praktični interes se veže z malimi izjemami na duševni položaj človeka. Naša sreča in naše trpljenje je končno določeno po tem, v kakšnem razmerju stoje do nas druge duše, drugi ljudje, ali so pametnejši ali neumnejši od nas, ali nas ljubijo ali sovražijo, ali naša stremjenja podpirajo ali zavirajo. In tako ni samo z našo srečo in trpljenjem, marveč tudi z našim delom in našo usodo sploh. Za našo usodo je v bistvu odločilno dejstvo, v kakšnem razmerju je bližnjikova duša do naše duše. Zato je v praktičnem udejstvovanju telo kakega individua, njegova zunanost, njegove kretnje, njegovi izrazi za druge individue le nekaka pisava, ki dobi svoj občni smisel šele v duševnih energijah. Na čisto telesnost se omejujemo iz estetskih in senzualnih ozirov, toda v resnični življenjski praksi gremo preko nje k duševnim dispozicijam. Za nas je torej telesnost le nekak most, simbol, interpret.

Toda ta smer od telesa k duši se v umetnosti menja in sicer zato, ker predstavlja sama na sebi izredno težak problem. Življenjska enotnost telesa in duše, kakor sem jo že omenil, velja samo za realnega, pričujočega človeka. Ta človek, ki stopi sedajle v sobo, je ona totalna eksistenca, ki jo zazna opazovalec kot tako, v njeni psihofizični nedeljenosti. Slika pa ne more vsebovati le nedeljenosti. Opazovalec, ki stoji pred njo, ne stoji pred polnim življenjem, ampak pred barvnimi ploskvami, ki leže druga poleg druge. Nastane vprašanje: Kako more ta pojav na platnu, ta abstrakcija, kljub temu vzbuditi predstavo notranjega življenja, duševnosti in njenega določenega značaja? Popolnoma nezadosten bi bil odgovor, da se to zgodi po goli asociaciji, po izkušnji, ki nas uči, da vsakemu človeškemu telesu pripada duša. Kajti četudi bi po lastni izkušnji vedeli za to duševnost, je ne bi mogli spoznati nikdar kot neko posebno, določeno. Moramo si torej izbrati drugo pot za razumevanje oduševljenosti portreta, čigar zgolj optični značaj sem v začetku tako močno poudarjal.

Iz tega poslednjega dejstva sledi, da je duševni element v likovni umetnosti popolnoma drugačnega značaja kot n. pr. v poeziji. Za poezijo je namreč duševno življenje predmet njenega ustvarjanja. Tako dolgo organizira in stilizira to življenje, dokler ne stoji pred nami kot zaokrožena, čisto umetniška vizija, in to izven in preko vsake tvarnosti. V likovni umetnosti pa duševnost ni samostojen predmet oblikovanja, marveč sledi telesnemu fenomenu kot takemu. Za portret je pomembna duša le kot duša nekega gotovega telesa, nikdar ne duša sama na sebi, kot je to v poeziji. Uspeh portreta leži v tem, da izraža to, kar imenujemo enot-

nost obraza (enakomerna živahnost potez, njihova občutena skupnost, medsebojna zavisnost vsake izmed njih), potom tega, kar dá v svoji skupnosti slutiti dušo. Če doseže slikar s pomočjo optičnih sredstev, ki so mu edina na razpolago, neko gotovo mero organiziranosti in medsebojne zavisnosti elementov, medsebojno optično naperjenost potez in zakonitosti njihovih razmerij, potem dobimo občutek oduševljenosti te telesnosti. Ali drugače gledano: Kakor hitro izhaja predstava oduševljenosti iz ploskovite slike, naredi portret vtis nenavadno ojačene enotnosti, čudovite harmoničnosti življenja in tedaj občutimo nedeljivo silo, iz katere so vzrastle vse oblike te ploskve. Postavljeni smo pred neko svojstveno medsebojno učinkovanje. Kajti telesna pojava je postala zmožna obuditi predstavo duše in ta predstava deluje v obratnem smislu ter dá pojavu stopnjevano enotnost in potezam upravičenost. To medsebojno učinkovanje je umetniška oblika, s pomočjo katere razčlenimo neposredno dana enotnost telesa in duše z namenom, da se ta enotnost ponovno izpriča. Enotnost v ožjem pomenu besede predstavlja samo duša, kajti vse telesno je samo po sebi neizogibno izpostavljeno razčlenjenju in razpadu. Gotovo je, da predstavlja organizem sam tudi enotnost, toda natančno vzeto predstavlja to šele oduševljeni organizem. Kajti šele v duši se stvari med sabo prepletajo, vežejo in družijo. Ta proces, brez vsakršne analogije v zunanjem svetu je mogoč le, ker je duša enota sama na sebi. Kjer je enotnost potez v nevarnosti, kot pri široko odprtih očeh, pri odprtih ustih, pri povešenih licih, imamo vtis, da duševno delovanje pojenjava, da celo nič več ne obstoja. Zato ni pri portretu, ki reprezentira življenjsko enotnost samo v ploskovni sliki tista enotnost potez — pa jo imenujmo potem nujnost ali harmonijo ali zakonitost — nič drugega kot nositeljica izraza duše. V realnosti je ta enotnost nekako naivna, nediferencirana, neposredno dana. Umetnost pa, ki razstavlja elemente in daje enemu med njimi prednost, doseže s tem globljo, zavestno enotnost. Duša predstavlja tu zakon, ki ureja poteze — edino slikarsko realnost — in jih vlada kakor naravni zakon, ki ni niti stvar sama, niti ne leži kdovekje izven stvari, ampak povzroča red, enotnost in medsebojno razmerje stvari.

Kakor smo videli, so v življenjski praksi telo in njegovi gibi sredstvo za pronikanje v dušo. Da bi bilo zmotno ta zakon prenesti na polje slikarstva, posebno portretnega, čeprav mnogo umetnikov v teoriji to trdi, sem tudi že nakazal. Še enkrat moram ugotoviti, da so slikarju v vsakem slučaju na razpolago barvne ploskve in da je njegov cilj le umetniško popolno oblikovanje optičnega pojava, v našem slučaju površine človekovega obraza. Sedaj je razumljivo, da ta površina ne more postati slikarju golo sredstvo v dosego nečesa nevidnega. Slikarstvo ni psihologija in če bi bil njen namen upodabljati človeško dušo, bi bil portret popolnoma odveč, ker bi mogli dušo mnogo bolje izraziti z drugimi sredstvi. »Umetnost je povsod na cilju«, pravi Schopenhauer. Če drugje ne, v slikarstvu to velja. Slikarstvo ni nikak prehod k čemu drugemu. Če že hočemo

tudi v slikarstvu govoriti o cilju in sredstvu, moramo po dosedanjih izvajanjih ugotoviti, da moramo smatrati vse ono, kar leži onstran umetniškega usovršenja pojava, onstran oblikovnega in barvnega pojava, samo za sredstvo tega usovršenja. Torej predstavlja duša v našem slučaju, to se pravi v portretnem slikarstvu, le sredstvo in ne cilj, kot se premnogokrat misli. Če so stvari drugačne, kakor sem jih zamislil, česar nikakor ne izključujem, potem portretno umetnost lahko mirno proglasimo za tendenčno umetnost, ki uporablja umetniške vrednote v namene, ki leže izven teh vrednot samih.

Če sem odgovoril na problem portreta — to se pravi na vprašanje, kakšen namen ima izraz duševnosti za podajanje popolnoma telesne površine — tako kot sem, je ta odgovor samo nekaj principelnega, kar nastopa v dani portretni umetnosti v neštetih modifikacijah. Umetniško preoblikovanje zahteva, da se vtis enotnosti potez v obrazu nenavadno poudari. Ob pogledu na realnega človeka izvemo po njegovih gibih in izrazih brez nadaljnega za njegovo enotno bitnost. Portret si mora to šele prisvojiti, in sicer samo s pogledom na stabilne oblike in barve, posebno pa na poteze. Oni občutek celote je treba nadomestiti s tem abstraktnim delcem. Toda kaj, če bi v dosego tega uporabljali kaj drugega kot dušo? Saj se dá doseči enotnost tudi s pomočjo formalnega oblikovanja. Saj imenujemo arabesko, z ozirom na njeno simetrijo, na neko gotovo harmonijo in enakomernost njenih vijug enotno, z ozirom na njene neenotne, slučajne, medseboj nezasvisne elemente, pa neenotno. Torej bi se dala doseči tudi enotnost človeškega pojava na ornamentalen način in brez pomoči duše? V gotovi meri se je ta eksperiment že izvršil. Zgodovina portreta nam prav jasno izpričuje, da je bila podoba človeškega obraza toliko bolj stilizirana, geometrizirana, v ornamentalnem smislu izravnana in omejena, kolikor manjša je bila težnja, predstavljati vtis duše. V ogromnem delu primitivnih umetnosti ter v zgodnji egipčanski umetnosti je pojav človeka vtesnjen v formo, ki ima svoj samostojen, to se pravi onstran človeškega pojava še vedno svoj smisel in je tako že vnaprej zagotovljena enotnost vsega, kar se v njej oblikuje. Mislim tu na krog, četverkot ali trikot, simetrijo krog osrednje črte. Toda ta enotnost ne izhaja iz predmeta samega, ne raste vanj in iz njega organsko, ampak shema, ki je vanj postavljen pojav, je že sam po sebi tako smiseln, da dá svojo lastno enotnost tudi temu pojavu. Niti v grški klasični umetnosti, niti v renesanci ni ta način ustvarjanja popolnoma izginil. Pač pa je postal gibkejši, živahnejši in bolj kompliciran. V veliki meri pa ga je že nadomestil nov princip enotnosti — izraz oduševljenosti. Do popolne zmage pa je prišla duševnost kot tvorna sila enotnosti šele pri Rembrandtu. Le tako nam je razumljivo neizmerno bogastvo elementov in nians, ki jih srečamo pri Rembrandtu kot pri nobenem slikarju pred njim. Dokler ni namreč duša edina harmonizirajoča sila, dokler jo nadomestuje geometrični shema, je nujno, da se elementi reducirajo in

poenostavljajo, da se lahko utesne v ta shema. Duša pa predstavlja mnogo širši, globlji, živahnejši princip oblikovanja in tako prav lahko vlada nad najbolj prostimi, najbolj različnimi, po računu popolnoma nezdružljivimi elementi. Najsrajnejšo točko v tej smeri predstavljajo Rodinovi portretni kipi, v katerih se je slavni kipar odpovedal še zadnjemu ostanku sheme — simetriji. Neenakost obeh delov obličja je skoro pretirano poudarjena. Seveda pa tudi zgodnja umetnost ni mogla izhajati brez duševnega elementa, kakor ni mogel Rembrandt popolnoma pretrgati z ornamentalnim principom. Toda meni gre za to, da ugotovim, kateri izmed teh dveh nasprotnih si principov je bil odločilen pri ustvarjanju človekove enotnosti v portretu.

Iz pisanega in nemirnega, iz nešteti različnih elementov sestavljenega morja življenja, dvigne umetnost svoj element, svet svojega lastnega občutja, svojo možnost oblikovanja in ustvari iz njega nekako harmonično okrožje, v katerem je združeno mnogo vsebine sveta, ki jo naj umetnost oblikuje po svojih lastnih zakonih. Tako je razmerje upodablajoče umetnosti do življenja. Torej je umetnost vedno nekaj enostranskega, v en sam ton ubranega, medtem ko veže resničnost v sebi vse mogoče vsebine in jih stvarja v vsakem posamezniku v veliko enoto. V notranjosti te enote pa stvarja življenje vse mogoče raztrganosti, odtujenosti, nespravljiva nasprotja svojih elementov in smeri. O vsem tem upodablajoča umetnost ne vé ničesar. Res je, da je celotna likovna umetnost mnogo bolj enostranska kot življenje, da so nam vsi njeni uspehi bolj tuji in praktično manjše važnosti, kot oni iz navadnega življenja, toda posamezna umetnina je neprimerno enotnejša in elementi njene vsebine so si mnogo sorodnejši kot v življenju. V svetu, ki ga doživljamo vsak trenotek, so elementi drug drugemu bližji ali bolj oddaljeni kot oni, ki so umetniško oblikovani. Ko sem tako določil mesto umetnosti v svetu, sledeč velikemu sociologu Simmelu, moram določiti še položaj portretne umetnosti posebej. Če pa hočem to dognati, moram prej določiti pomen obraza kot takega. Ko nam je ta pomen zagotovljen, se v teoriji lahko vprašamo naprej: Kje pa je ostala duša, ta notranji moment, ki nam v svoji resničnosti portret šele omogoča? Šele tedaj bo mogoče eksaktno določiti razmerje duše napram telesu z ozirom na likovno umetnost. Gotovo, da je v realnem življenju občuteno vse telesno in duševno kot nekaka enota in da se tudi udeležuje kot enota. Toda v posameznih slučajih je oboje razdvojeno, celo tuje, nasprotno in brez pomembnejših zvez. V umetnosti se prav za prav oboje še bolj razceplja in razhaja, pa se potem, ko priznamo oduševljenost kot združujoči moment, izkaže že mnogokrat omenjena enotnost tembolj učinkovita, tembolj pomembna, tembolj utemeljena. Življenjska resničnost ima neko notranjo silo, neko mogočno prepletanje in vraščanje elementov, napram kateremu se zdi umetnost le enostransko zrcaljenje. Toda življenje plačuje tej svoji notranji sili težak davek s kaosom, z

nešteti spori, z nerazumljivimi slučajnostmi, z divjimi sovraštvi svojih elementov. Nasproti temu so združeni elementi v umetnosti v neslučajno, trdno harmonijo. To pa je ono, kar je v umetnosti odrešujoče in osrečujoče. Kajti končno izhaja tudi umetnost iz življenja, njena moč izhaja iz njegovih utripov. In tako nam dá tudi harmonija, ki jo zadobe stvari v njenem zrcalu, pa najsibo še tako delna, slutiti, da življenjski elementi v svojem bistvu morda vendar niso tako brezupno ravnodušni in nasprotni med seboj, kakor se nam hoče tako premnogokrat zdeti v življenju.

Benjamin / Pesmi.

Obiskovanje.

I.

V poljih teko vode
kakor potoki rdeče krvi.
Ob njih visoki križi molče.
Večer umira —
Pri cerkvi zvoni.

Tvoj blede obraz
se mi spovrača kakor živ.
V laseh ti roža žalostno rdi,
oči se pod trudnimi skrivajo vekami
in ustne se tiho premikajo
kakor bolniku, kadar umira
in si treh kapelj hladne vode želi.

II.

Dve črni steni dreves
mračno zreta v noč.

Bela steza
kot med pogrebci krsta
med njima leži.

Na stezo pada dež droban,
iz teme nad njo mlečna luč gori.

Nekje med drevjem moj obraz
nad krsto bled in nem sloni.

Polnoči.

Ure bijo —
 Po mestu vsem gredo zvoki enaki —
 dvanajst brnečih udarcev na bron.
 Po cestah moji blodijo koraki,
 ob hišah moja senca gre.
 Zdaj je že pozno — mir je v duši vsaki,
 le meni bije dvanajst udarcev na srce.

Tiho hiti po strugi reka,
 ob njej neslišno kostanji cveto.
 Prav nalahno se veter prereka
 z belim vejevjem —

Prav nalahno ure bijo.

Melanholija.

V kalnem potoku je moj obraz mrliško lep in siv.
 Samo oči stekleno svetlo iz sivine strme.
 Mimo mene gre veter prek trat in prek njiv,
 ob meni kot nemi pogrebi štiri temne vrbe stoje.

Slavka / Johann Wolfgang Goethe.

(Študija.)

III.

Goethe je bil človek, kakor smo mi ljudje, in ne legendarična oseba. Človek, ki je ljubil in bil ljubljén, ki je živel prav in neprav, prav tako kot žive pesniki in geniji — med obema ekstremoma. Vsako dekle, s katerim se je pesnik seznanil in ga vzljubil, pomeni pri njem novo perijodo v razvoju pesniške tehnike. Tudi kraji in pesmi tujih narodov so vplivale nanj: Straßburg, Weimar, Leipzig, Italija, španske in francoske narodne pesmi, da celo hrvaške in srbske!

Marianne von Willemer! Lepo dekle! Prišla je kot ple-salka-baletka v Frankfurt in se tam poročila z bančnim ravnateljem Willemer-jom, ki je bil velik prijatelj Goethejev. Pesnik je našel v muzikalični in pesniško navdahnjeni Marianni vzor za Sulejko v v svojem »West-östlichen Diwan«. Z intimno prijateljico Frideriko Brion je preživel najlepše dneve, ki so zelo pomembni v njegovem pesniškem snovanju in razvoju — najlepše pesmi, med njimi »Heidenröslein« je napisal v tem času.

Ulriki von Levetzow je postavil lep spomenik v svoji ganljivi pesnitvi: »Trilogie der Leidenschaft«, ki je nastala iz nesrečne ljubezni sedemnajstletnega do sedemnajstletne. V Weimaru se je seznanil s krasotico von Stein; bila je že zaročena, in v nekem pismu ji je pisal Goethe: Laß uns ineinander bleiben, einander mehr werden, denn neue Freunde und Lieben mach ich mir nicht!« Ali nekje je srečal »der Herr Minister« Christiano Vulpius, »ein bräunliches Mädchen, kurze-Locken ringelten sich ums zierliche Hälschen«, in se zaljubil vanjo tako, da je pozabil na lepo Charlotto! Christiane ga je končno osrečila, ko je postala njegova žena. Vse mimo teh in podobnih srečanj je bil Goethe samo človek!

Vse hvale in grajanja, vso ljubezen in sovraštvo in vse lastnosti, ki jih sploh kdo more in zna očitati človeku, so očitali Goetheju. Vseh zločinov in umorov, pohujšanja in še satanskih podlosti do bližnjega so ga obdolžili. Eni so ga zaničevali, drugi pa so ga spet poveličevali do zvezd »Wundermensch des Jahrhunderts«, olimpijec, kakor da je jedel samo ambrozijo in da ni nikoli objel nobenega dekleta. Bil je Goethe čudovito komplicirana narava, poln nasprotij in ni bil spremenljiv samo v dobi od dvajset- do osemdesetletnega. Bil je človek, ki se je moral silno brzdati in vse sile napeti, da je vsaj na splošno krotil svoje strasti in ošabnost (primerjaj, kako piše Plutarh o Sokratu in njegovem značaju).

Vedno je bilo njegovo razpoloženje drugačno: enkrat je bil nežen in miren, potem spet zoprn in strašen; odtujen, samotni, tih, potem spet zgovoren, veseljaški, redko je bil ognjeno navdušen. Včasih je bil ironičen, smešen, nagajiv in spet jezen in zmerjajoč in spet ošaben in nadut, kakor so ošabni in naduti ministri.

Vseskozi pa je bil človek, silno nadarjen, velik in globok v mislih in v ustvarjanju! Ali, če hočemo pesnika spoznati kot človeka, moramo za hip pozabiti na njegova nesmrtna dela in na njegove življenjske resnice in na njegove velike izreke: »Mehrl Licht!« ko je ob smrti uri prosil naj mu odpro okno, in še Napoleonov izrek: »Voi là un homme!« itd. Bil je človek silno močnih čustev! Kolikokrat se mož v svojih težkih življenjskih srečanjih ni mogel znajti, in se je predal, prav po načinu Homerjevih junakov, razneženim čustvom in jokal. Razmerje s Christiano mu je podarilo pet otrok in kako je te otroke ljubil »der steife Herr Minister«, je bilo najbolj jasno, kadar je mož stal ob mrtvaški

postelji vsakega otroka. Tuleč kakor besni lev se je valjal v spalnici po tleh v bolečinah in jezi, zakaj prejasno se je zavedal težke krivde; sam je bil kriv prezgodnje smrti otrok vsled svoje bolezni, ki si jo je nakopal po svoji neumnosti v dijaških letih. In ko je prišla 1805. novica, že pozno zvečer, da je umrl pisatelj Schiller, se mu ni nikdo upal povedati žalostne katastrofe. Šele zjutraj je vprašal Christino v težkem pričakovanju: »Nicht wahr, Schiller war gestern sehr krank?« Besedico »sehr« je tako močno poudaril, da je začela žena jokati in ko jo je vprašal: »Ali je mrtev?« in mu je ta prikimala, je bruhnilo iz njega samo: »Er ist tot!« in potem si je zakril z rokami obraz in jokal kakor otrok!

Ko mu je umrl še sin August, v Italiji pred očmi, je moral še enkrat preživljati težko krizo prazne vsakdanjosti; in zadnja leta je živel, kot žive vsi veliki možje in geniji, žalostno in večkrat celo smešno žalostno.

Iz teh drobcev vidimo jasno, da ni bil nikak heroj in polbog, ampak človek, ki je živel med drugimi, od jutra do večera, da je moral tudi on vsak dan znova premagati vsakdanjost, preden je izoblikoval tako velike in življenjske modrosti polne ideje, preden se je povzpел tako visoko, nad povprečnost, in si priboril naziv genij. In na koncu vseh koncev je Goethe kljub vsem duhovnim borbam, iskanju in združevanju večnega z vsakdanjim živel človeško dostojno!

»Mach' dir's doch deutlich, daß das Leben zum Leben eigentlich gegeben; nicht soll's in Grillen, Phantasien und Spintisterei entfliehen. So lang man lebt, so sei man auch lebendig!«

IV.

»Man sollte alle Tage wenigstens ein kleines Lied hören, ein gutes Gedicht lesen, ein treffliches Gemälde sehen und, wenn es möglich wäre, einige vernünftige Worte sprechen!«

(Goethe: Wilhelm Meisters Lehrjahre.)

Goethe je bil univerzalni človek — bil je svetovljan.

Ni ga poznal in slavil samo angleški in francoski literarni svet, ampak so se kmalu z njim seznanili tudi slovanski narodi, Švedski in Norvežani, Italijani in celo izven evropski narodi; Kitajec se je tako navdušil zanj, da je na svoje vase upodabljal Wertherja in Lotto; povsod so videli v Goetheju svojega so-državljana. Vsi veliki možje vsakega naroda so odposlanci in zastopniki vsega človeštva in te razume in mora razumeti ves svet. Goethe pa se je poleg močnega germanskega doživljanja tudi močno vživel v druge literature. Vzel je inozemsko za lastno, se izobraževal v vseh strokah in tujih literaturah, če je le mogel priti do njih, hotel je poznati vso tedanjo evropsko in izvenevropsko literaturo, hotel je obvladati vso duhovno miselnost tedanje Evrope in jo vnesti v svoja dela (Faust), razširil je svoj horizont na

vse strani in takorekoč osvojil ves svet. Prva pot, po kateri je hodil do te popolnosti, je bila širokogrudna izobrazba, ki mu jo je preskrbel oče, čeprav včasih malo pedantično, vendar modro in smotreno, in pa pesnikova, vedno po znanju in po bogastvu hrepeneča strast, ki je bila močna že v njegovi mladosti. Seveda ne smemo tu pozabiti, da je bil minister in je tudi sicer imel veliko protekcije povsod, in da je dopisoval z vsemi velikimi možmi tedanje Evrope.

Tuje jezike si je skušal tako pridobiti, kakor bistvenosti in karakternosti drugih narodnosti, umetnosti, znanosti. Z neodoljivo silo se je vrgel poznejša desetletja, ko mu je umrl prijatelj Schiller, na naravoslovne znanosti (»Farbenlehre«) in delal za nadaljni razvoj in izpopolnitev.

Druga pot, po kateri je prišel do pesniškega slovesa in do svetovljana sploh, je tajna; navadni smrtniki je ne morejo doumeti. Je pa važnejša in bistvenejša. Ta pot je notranja pot genijev in po tej poti so hodili in hodijo samo največji duhovi. Goethe je hotel sebe in svoj jaz spremeniti v svet in končno je imel Goethe tudi skrivnostno zmožnost sebe kot pesnika presaditi v tuje bistvo in v tem bistvu čustvovati, gledati, doživljati. To je bil naravni dar pesnikov. Po tej poti je prišel torej Goethe do najvišje objektivnosti in najčistejše stvarnosti. Vsa srečanja je vedno vzel kot taka, kot so prišla mimo, kot so bila v resnici in ni poskušal ničesar po svojem okusu in lastnih mislih predelavati in bistveno predrugačiti. In prav na ta način je izluščil iz sebe vsako strankarstvo, osebnost in tendenčnost, narodno ali poklicno omejenost, in postal priljubljen pri vseh narodih.

In vse to doživljanje tujih bistvenosti se pri njem ni nanašalo samo na ljudi in narode, na literaturo in kraje, ampak se je znal živjeti celo v naravo, v živalsko življenje, v rastline in v mrzli kamen na cesti.

Gledal je svet kot »Kosmos«, kot lepo harmonično enotnost, in življenje harmonira in uspeva samo tedaj, če stremlje v miru za istim ciljem in si ljudje medsebojno pomagajo. Živel je Goethe, kot so živeli vsi tedanji veliki duhovi, idealu humanitete. Bil je Goethe svetovljan, velik in globok, da, preglobok in prav zato ga sodobniki niso razumeli in so mu po krivici očitali izdajništvo in nedomoljubnost. Žal pa so bili oni samo navidezni patrioti (»Maulpatrioten«), Goethe pa je bil tako nemški kakor nikdo pred njim in za njim. Mislim in ne motim se, če trdim, da je Goethe s svojimi deli in življenjsko filozofijo pokazal svetu več moči, samostojnosti in ljubezni ter miru, kakor vsa nemška politika, z velikansko svetovno katastrofo vred. In besede, ki jih je položil Goethe 1817. Nemcem na srce, veljajo njemu še danes ob njegovem 100tem jubileju kot živa vest in jasna resnica: »daß er, anstatt sich selbst zu beschränken, die Welt in sich aufnehmen muß, um auf die Welt zu wirken!«

(Konec.)

LISTNICA UPRAVNIŠTVA.

Vse naročnike in člane, ki še niso poravnali naročnine, prosimo, da to store čimprej.

Vse reklamacije in prošnje je treba nasloviti na društveni odbor, na državni klasični gimnaziji v Ljubljani.

Cena letnika znaša 30 Din ozir. 35 Din s poštnino.

Čekovni račun pri poštni hranilnici 16046.

V zalogi je še nekaj lanskih letnikov vezanih ter nekaj posameznih številok (vse številke razen prve in druge 20 Din).

Kdor pridobi pet solidnih naročnikov, dobi list zastoj! — Podrobne informacije dobite pri osrednjem odboru na drž. klasični gimnaziji v Ljubljani.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Z ozirom na to, da smo dobili na zadnje tri številke precej prispevkov smo zvečali tej številki obseg za 4 strani. Sotrudnike, ki še niso oddali rokopisov za zadnji dve številki, prosimo, da to store čimprej.

Društvo je izdalo Pregled zgodovine, I. del. Pregled so sestavili Starè Leo, Starè Egon in Procházka Jože ter je predvsem namenjen maturantom. Cena 10 Din.

Že sedaj javljamo članom in naročnikom, da bomo tudi letos izdali poseben ovitek za vse leto. Natančneje bomo še poročali prihodnjič. Kdor bi nameraval svoj izvod vezati, prosimo, da to javi že sedaj upravnistvu.

Naročnike, ki so z naročnino v zaostanku, prosimo, da se lista spomnijo.

DRAMATSKI ODSEK.

Predvsem se moramo zahvaliti še enkrat vsem članicam in članom, ki so sodelovali pri uprizoritvi »Hlapcev« in pripomogli do tako lepega uspeha. Za letos nima dramatski odsek ničesar več na programu; pač pa se že na tem mestu obračamo na vse člane, da nam pomagajo že sedaj in zlasti med počitnicami poiskati primerno dramo, ki bi jo uprizorili prihodnje šolsko leto.

